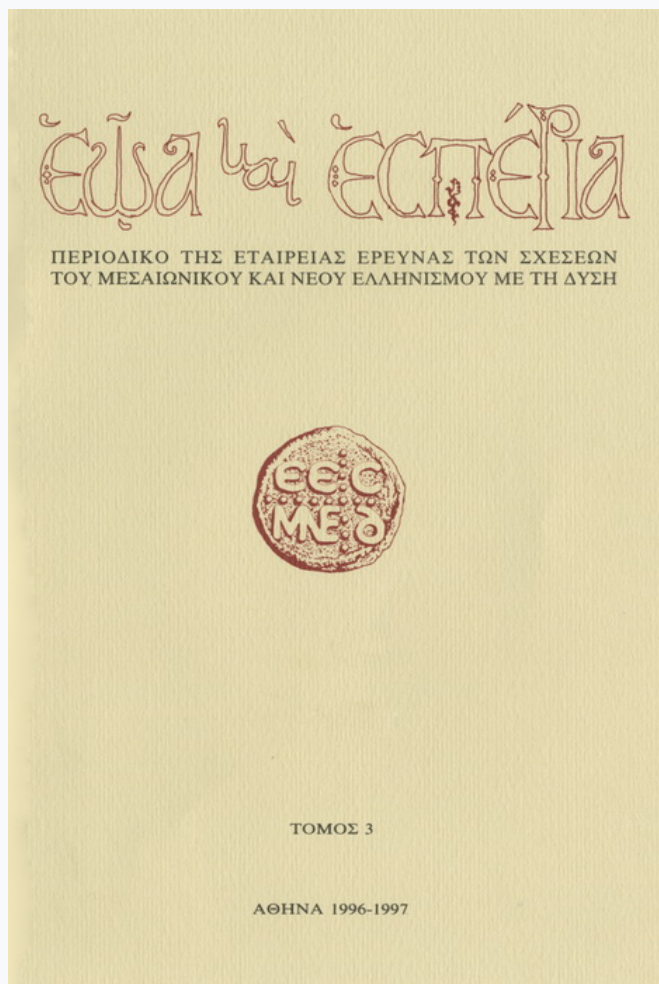

Eoa kai Esperia

Vol 3 (1997)

«DOMINICA MATTINA CHE SI FANNO GLI INCANTI...» ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ

ΦΩΤΗΣ ΜΠΑΡΟΥΤΣΟΣ

doi: [10.12681/eaesperia.40](https://doi.org/10.12681/eaesperia.40)

To cite this article:

ΜΠΑΡΟΥΤΣΟΣ Φ. (1997). «DOMINICA MATTINA CHE SI FANNO GLI INCANTI.» ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ. *Eoa Kai Esperia*, 3, 149–177. <https://doi.org/10.12681/eaesperia.40>

«DOMINICA MATTINA CHE SI FANNO GLI INCANTI...» ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ*

Η ιστορία των θεσμών δεν στηρίζεται πλέον σε μια περιορισμένη και περιγραφική θεώρηση των πραγμάτων. Σήμερα, στο βαθμό που η ιστορική έρευνα προσπαθεί να προσεγγίσει και να γνωρίσει το παρελθόν μέσα από την ιστορία όχι μόνο των κυρίαρχων αλλά και των κατακτημένων, η αναψηλάφηση της ιστορίας των θεσμών αποκτά νέες διαστάσεις.

Παίρνοντας ως παράδειγμα τη μελέτη του θεσμού των δημόσιων πλειστηριασμών (*incanti*) στη βενετοκρατούμενη Κρήτη το 2ο μισό του 16ου αιώνα έχουμε τη δυνατότητα να εξάγουμε πληροφορίες για το νομικό σύστημα και την αποδοχή του από τους πολίτες, την κοινωνική οργάνωση και το βαθμό συμμετοχής του κράτους στην καθημερινή ζωή και στις σχέσεις των υπηκόων του.

Η παρούσα εργασία δεν είναι παρά μια πρώτη προσέγγιση για την εξέταση ενός θεσμού που παρουσιάζει μεγάλο εύρος ως προς τη θεματική του αλλά και τη διοικητική του εμβέλεια.

Γνωρίζοντας ότι θεσμός είναι κυρίως μια κατευθυντήρια ιδέα (*idée directrice*), που υλοποιείται με συγκεκριμένες διαδικασίες από μια ομάδα ανθρώπων¹, οφείλουμε να προσδιορίσουμε τόσο αυτήν την ιδέα όσο και την εφαρμογή της σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο.

Την κατευθυντήρια ιδέα της βενετικής αρχής (*signoria*) μπορούμε να την ανιχνεύσουμε στη θεωρία που διέτρεχε όλο τον πολιτικό, και κατ' επέκταση διοικητικό, κορμό της και συνίστατο στον πλήρη έλεγχο κάθε κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας. Η κινητή και ακίνητη ιδιοκτησία, ως αντικείμενο και εχέγγυο οικονομικής δραστηριότητας, και επομένως οι συναλλαγές επ' αυτής ήταν πεδία λεπτομερούς και καθολικής ρύθμισης από την πλευρά των αρχών. Σε αυτήν τη διαδικασία ο ρόλος των πλειστηριασμών ήταν κυρίαρχος.

Ο θεσμός συνιστούσε την απόληξη πολλών οικονομικών συναλλαγών.

---

*. Σε αυτήν την αφετηρία καθοριστική στάθηκε η συμβολή του κ. Ν. Καραπιδάκη, της κ. Ε. Λιάτα και της κ. Δ. Βλάχη. Τις και τον ευχαριστώ ιδιαίτερα.

1. R. MOUSNIER, *La plume, la faucille et le marteau*, Paris 1970, σ. 7-8.

Η πιο διαδεδομένη μορφή του στη βενετική μητρόπολη ήταν αυτή που αφορούσε την εκμίσθωση των εμπορικών γαλερών², αλλά και όλες τις δραστηριότητες τις συναφείς με τη θάλασσα, όπως π.χ. την εκμίσθωση των τελών ελλιμενισμού³ και των ναυλοσυμφώνων⁴.

Η κατευθυντήρια ιδέα, ως έκφραση της βούλησης για καθολικό έλεγχο, εμφανίζεται και στη ρύθμιση όλων των ζητημάτων που αφορούσαν τα ιδιωτικά περιουσιακά στοιχεία.

Το *Offitio di Signori di Notte al civil* δημοπρατούσε ενέχυρα (κινητά αγαθά) που δίνονταν έναντι οφειλόμενων ενοικίων σπιτιών⁵, η *Avogaria di Comun* τα *confiscati*⁶ (προϊόντα κατασχέσεων), οι *Ufficiali alle Cazude* ό,τι είχε κατασχεθεί για οφειλές φόρων προς τη *Signoria* από τα δημόσια ταμεία της *Terraferma*⁷, οι *Zudesi Essaminadori*⁸ ενέχυρα που δίνονταν ως εγγύηση σε περιπτώσεις προσωπικού δανεισμού⁹.

Επίσης τα δημόσια αξιώματα μπορούσαν να είναι αντικείμενο πώλησης, άλλοτε διεκδικούμενα σε άτυπα *incanti* και άλλοτε επίσημα, με τη βούληση της βενετικής αυθεντίας¹⁰. Και στην Κρήτη καταγράφονται περιπτώσεις πλειστηριασμού αξιωμάτων, όπως για παράδειγμα της θέσης του δουκικού νοταρίου που ανήκε στον *Andrea Mavroiani*¹¹, χωρίς όμως

2. F. LANE, *Venice and History*, Baltimore 1966, σ. 45.

3. F. LANE, ό.π., σ. 153-156 και 159-160.

4. F. LANE, ό.π., σ. 199.

5. *Et perche gli incanti, che si fanno dal detto officio delli pegni, che se vendeno per debiti di fitti di case* (Statuta Veneta, Venezia 1709, c. 273r, 1586. 14 Settembre nel Mazor Consiglio).

6. *Che di tutte le Confiscationi, che saranno fatte nell'avvenire, detratte le Utilità ordinarie delli Ministri, siano assegnati in feudo alli offesi li doi terzi delli beni del Reo, & l'altro terzo sia venduto al publico Incanto...* (Statuta Venera, Venezia 1709, c. 341t - 342, In materia di confiscationi, 1583. 23 Gennaro in Consiglio di Dieci).

7. Guida Generale degli Archivi di Stato Italiani, Roma 1986, τ. IV, σ. 944.

Σύμφωνα, δε, με τον κατάλογο (indice) του Archivio di Stato di Venezia (στο εξής A. S. V.) στην busta 2, registro 6, της σειράς *Ufficiali alle Cazude* περιέχονται *Istrumenti di vendita all'asta di stabili sequestrati*.

8. *I quali termini sendo passadi (i quali esser debbiano per uno Mese in tutto) se'l ditto Debitore non harà scoso il suo Pegno, i Zudesi all'hora possano a suo piacere vendere. Et quelli dei quali i sarà Pegni, pagano tutto lo Incanto, cosi se i sarà vendudi, come se si scoderà. Non recevendo i Zudesi Pagamento, se non de tanto, quanto fu il debito, dato che Pegni se vendesseno piu di quello sia sta il debito* (Statuta Veneta, Venezia 1709, c. 163-164, Cons. LXIV, Senato, 1376. 1. Agosto).

9. Guida Generale degli Archivi di Stato Italiani, ό.π., σ. 990.

10. Έκφραση αυτής της βούλησης ήταν η απόφαση του Μεγάλου Συμβούλιου — 10 Μαρτίου 1510 — για πώληση δημόσιων αξιωμάτων (MOUSNIER, ό.π., σ. 393).

11. Βλ. Έγγραφο 6.

να ξέρουμε την έκταση και την ποιότητα των αξιωμάτων που πωλούνταν. Το θέμα είναι πολύ σημαντικό για να αντιμετωπιστεί στα πλαίσια αυτής της εργασίας, γι' αυτό θα περιοριστούμε στην κινητή και ακίνητη περιουσία.

Το Reggimento της Κρήτης δεν δημοπρατούσε μόνο τα ακίνητα που του ανήκαν. Μέσω των incanti διευθετούσε οικονομικές διαφορές, καθόριζε τον τρόπο μεταβίβασης περιουσίας όταν αυτή γινόταν για κάλυψη χρεών, χωρίς όμως να υποκαθιστά την ιδιωτική αγορά ακινήτων¹². Μπορούμε να πούμε ότι οι δημόσιοι πλειστηριασμοί δεν αφορούσαν αποκλειστικά τα εδάφη και τα οικήματα που η Βενετία κράτησε στην άμεση κυριότητα της αμέσως μετά την κατάκτηση της Κρήτης. Εκτός από την ακίνητη δημόσια περιουσία της περιοχής του Χάνδακα και της Paracandida¹³, στα κείμενα των incanti συναντάμε πράξεις που αφορούν χωριά (ή σπίτια και κτήματα των χωριών αυτών) που δόθηκαν σε βενετούς αποίκους. Π.χ. τα χωριά Bonbea¹⁴ (η σημερινή Πόμπια), Pigadachia (Πηγαϊδάκια), Plutti (Πλουτή), Sarò (Ζαρός)¹⁵ και Ivritto (Νίβριτος) που ανήκαν διοικητικά στο Castel Nuovo, το χωριό Vachiotes¹⁶ (Βακιώτες) του Castel Belvedere, το Miziri (αταύτιστο) του Castel Binifacio, το χωριό Axendi (αταύτιστο) του Castel Priotissa, όπως και τα κτήματα στην Πεδιάδα (campo Pediade)¹⁷. Ανάλογες είναι οι διαπιστώσεις από τη δημοπράτηση ακινήτων ή των εισοδημάτων τους από τα παρακάτω χωριά που επίσης δεν ανήκαν στην

12. Χ. ΓΑΣΠΑΡΗΣ, Συναλλαγές με Αντικείμενο Κατοικίες στην Περιοχή του Χάνδακα το ΙΓ' και ΙΔ' Αιώνες, *Θησαυρίσματα* 19 (1982) 102-117.
13. Η περιοχή γύρω από το Χάνδακα παρέμεινε υπό τον άμεσο ιδιοκτησιακό έλεγχο της Βενετίας. Για τα όρια της βλ. G. L. F. TAFEL - G. M. THOMAS, *Urkunden zur Aelteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Amsterdam, τ. II, σ. 130 και F. THIRIET, *La Romanie Venitienne au Moyen Age*, Paris 1959, σ. 126.
14. Το χωριό Bonbea ανήκε ως φέουδο «στην οικογένεια του Nic. Cavalarius quodam Marini». (Σ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ, *Πόλεις και Χωριά της Κρήτης*, Ηράκλειο 1993, τ. 2, σ. 648.
15. Χωριό Pluti υπήρχε και στην περιφέρεια του Castel Belvedere, όμως επειδή το συγκεκριμένο αναφέρεται ως ένα από τα τρία ιδιοκτησίας του ιδίου ατόμου (βλ. έγγραφο 5) είναι πιο πιθανό να ανήκε στο Castel που ανήκαν και τα άλλα δύο, δηλαδή στο Castel Nuovo. Τα χωριά Plutti και Sarò ήταν φέουδα του λατινικού πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης (ΣΠΑΝΑΚΗΣ, ό.π., τ. 2, σ. 645 και τ. 1, σ. 283 αντίστοιχα).
16. Φέουδο του Marcus Cornario (ΣΠΑΝΑΚΗΣ, ό.π., τ. 1, σ. 174).
17. Για τα χωριά Bonbea, Pigadachia, Vachiotes, Miziri, Axendi και τα κτήματα στο campo Pediade βλ. Γ. Σ. ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ, *Το Τετράδιο 4 (1495 - 1498) των Δημόσιων Πλειστηριασμών από το Αρχείο του Δούκα της Κρήτης, Πεπραγμένα του Γ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, Αθήνα 1974, τ. Β', σ. 280 - 290. Χωριό Axendi (σήμερα ακατοίκητο) υπήρχε και στην περιοχή του Castel Bonifacio.

ευρύτερη περιοχή του Χάνδακα: Dorachi¹⁸ (Δοράκι) του Castel Bonifacio, Spilia¹⁹ (Σπήλια, χωρίς διευκρίνιση αν πρόκειται για τα Άνω ή Κάτω) και Cartero²⁰ (Καρτερός) του Castel Pediada. Το ενδεχόμενο τα χωριά αυτά να είχαν περιέλθει με διάφορους τρόπους στο Reggimento δεν αποκλείει τη συνεξέτασή τους εδώ από κοινού με τις άλλες περιπτώσεις.

Καταλυτικό στοιχείο για την κατανόηση των πράξεων των incanti είναι η ερμηνεία του όρου «de rason», που καθόριζε το ιδιοκτησιακό καθεστώς των υπό δημοπράτηση περιουσιακών στοιχείων. Στα έγγραφα 3 και 5 το «de rason» αναφέρεται σε περιπτώσεις κληρονομικής μεταβίβασης περιουσίας. Εδικά στο έγγραφο 3 η φρασεολογία «vigna una moscatta... libera et franca da ogni incargo de rason de Manusso Ghartofilaca... a lui divenuta jure paterno» υποδηλώνει προσωπική περιουσία. Επίσης σε περιπτώσεις διεκδίκησης χρηματικών ποσών χρησιμοποιόταν ο όρος «de rason», όπου σαφώς εννοείτο κυριότητα²¹. Όποιος κι αν ήταν ο χαρακτηρισμός της ιδιοκτησίας —δημόσια ή ιδιωτική— το ενδιαφέρον της βενετικής διοίκησης, άρα και η ενεργοποίηση του θεσμού των incanti, εστιαζόταν στη δυνατότητα που πρόσφερε ο θεσμός —μέσω της αναγκαστικής εκποίησης περιουσιακών στοιχείων (κυριότητα ή νομή έγγειας ιδιοκτησίας)— για εποπτεία των οικονομικών διαφορών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι περιπτώσεις των εγγράφων 4 και 5 του παραρτήματος. Η πρώτη αφορά τη δημοπράτηση των ενοικίων κάποιων σπιτιών στο borgo του Χάνδακα (δημόσια περιουσία) κατ' απαίτηση (ad instantia) του maestro Constantino Lando για να εισπράξει τα οφειλόμενα από το ser Polo Drapiera. Η δεύτερη έχει ως αντικείμενο τον πλειστηριασμό των προσόδων και εισοδημάτων (intrade e proventi) των χωριών Ζαρός, Νίβριτος και Πλουτή (ιδιωτική περιουσία) ad instantia του messer Zorzi Murtato για την εξόφληση οφειλής από τον quondam messer Lorenzo Malipiero που είχε μισθώσει τις προσόδους των χωριών αυτών. Και στις δύο περιπτώσεις δημοπρατήθηκαν εισοδήματα, κινητά δηλαδή περιουσιακά στοιχεία, ώστε να αποκατασταθεί η επιβαλλόμενη έκβαση των οικονομικών συμφωνιών.

Άλλο στοιχείο που ενισχύει την άποψη αυτή είναι το εύρος της

18. A. S. V., DUCA DI CANDIA, Incanti b. 25, Liber Incantuum 9, 1553. 16 Giugno - 1554. 9 Aprile nuova numerazione (στο εξής n.n.), f. 88v, 11 martii 1554.

19. A. S. V., DUCA DI CANDIA, Incanti b. 25, Liber Incantuum 9, 1553. 16 Giugno - 1554. 9 Aprile n. n., f. 93v, 9 aprilis 1554.

20. A. S. V., DUCA DI CANDIA, Incanti b. 25, Liber Incantuum 9, 1553. 16 Giugno - 1554. 9 Aprile n.n., f. 94r, 2 martii 1553.

21. A. S. V., DUCA DI CANDIA, Memoriali ed atti, b. 35, quaderno 15, f. 333v, 28/8/1543.

οικονομικής κλίμακας των υποθέσεων που ρυθμίζονταν με *incanto*. Ο πλειστηριασμός που παρουσιάζεται στο έγγραφο 2 έγινε ύστερα από απαίτηση του βενετού ευγενή *messer Marco Dandolo* για να του επιστραφεί ποσό 29 υπερπύρων και 4 σολδινιών. Η θέση του δουκικού νοταρίου (έγγραφο 6) δημοπρατήθηκε για να αποδοθούν στο *magnifico messer Gabriel Cavazza* 141 χρυσά τσεκίνια (κάθε τσεκίνι αντιστοιχούσε εκείνη την περίοδο σε 20 περίπου υπέρπυρα). Το άνοιγμα των οικονομικών μεγεθών είναι τέτοιο που αποδίδει στα *incanti* χαρακτηριστικά θεσμού ευρύτατα αποδεκτού ως προς την αποτελεσματικότητά του. Άρα η κύρια λειτουργία τους, κατά το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα τουλάχιστον, ήταν η επίλυση των οικονομικών διαφορών κι όχι η εκμετάλλευση της δημόσιας ή της ακίνητης περιουσίας.

Ας ασχοληθούμε τώρα με τη διαδικασία²² των πλειστηριασμών που ακολουθούσε η βενετική διοίκηση στην Κρήτη παρακολουθώντας ταυτόχρονα την εμπλοκή των δικαστικών και εκτελεστικών οργάνων της.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεκδίκηση μέσω *incanto* ενός χρηματικού ποσού ήταν η ύπαρξη ενός *instrumento* ή *scritto* ή *cyrografo*²³

22. Η παρουσίαση της διαδικασίας δημοπράτησης ακινήτων στην Κρήτη βασίζεται στο έγγραφο που βρίσκεται στο A.S.V., στη σειρά ARCHIVIO GRIMANI DAI SERVI, b. 3, f. 365r - 370v n.n. και επιγράφεται PRATICA DE TUTTI GLI OFFITII DELLA CITTA DI CANDIA CON L'AUTORITA DE CIASCUNO MAGISTRATO ET OFFITIO INSIEME CON LI GIORNI DETERMINATI CHE ESSI OFFITII ESSERCITANO LA SUA GIURISDICTIONE (έγγραφο 1). Μολονότι αχρονολόγητο, εσωτερικά στοιχεία μας επιτρέπουν να τοποθετήσουμε το έγγραφο χρονικά με αρκετή ακρίβεια. Εκτός από την αναφορά του ονόματος του Giacomo Foscarini (που διετέλεσε γενικός προβλεπτής στην Κρήτη τα χρόνια 1574-1577) στους στίχους 48 και 322 του εγγράφου, υπάρχει μια ακόμα χρονολογική ένδειξη, αυτή των στ. 98-99, όπου αναφέρεται «σύμφωνα με την απόφαση που πάρθηκε στη Γερουσία το 1587». Ο πλησιέστερος —και απαραίτητα μεταγενέστερος— προς το 1587 αξιωματούχος Κρήτης που ανήκε στην οικογένεια Grimani είναι ο Alvise, που διετέλεσε *sindico in Levante* και κατέθεσε τη *relazione* του το 1591, αποσπάσματα της οποίας περιέχονται στην ίδια busta. Η χρονολογική κατάταξη του αρχείου Grimani dai Servi, καθώς τα σχετικά με το 17ο αιώνα έγγραφα είναι σε άλλο φάκελλο, μας κατευθύνει στον Alvise και στη χρονολογία 1590-91.

23. Βλ. έγγραφα 2, 3, 4, 5. Την Τετάρτη το απόγευμα (*dopo disnar*) ο δούκας εξέταζε τις περιπτώσεις ατόμων που χαρακτηρίστηκαν οφειλέτες με επίσημο (δημόσιο ή νοταριακό) έγγραφο, δηλαδή *instrumento* ή *scritto*. Η υπογραφή του δούκα σήμαινε την αυτόματη εκτέλεση των όρων του εγγράφου, εκτός αν ο οφειλέτης κατέβαλε τα χρεωστούμενα στο «*Offitio delli Signori di Notte*» (βλ. έγγραφο 1, στ. 80-90 και 128). Τα έγγραφα αυτά εκδίδονταν από το γραφείο των *gastaldi* στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν ήταν απαραίτητη η απόφαση κάποιου δικαστηρίου για την αναγνώριση του χρέους. Η διαδικασία ονομαζόταν *sottoscrizione per via di gastaldo* (N. KARAPIDAKIS, *Administration et Milieux Administratifs en Crète Venitienne (XVIe siecle)*, thèse pour l'obtention du

όπου είχε νομότυπα καταγραφεί η συναλλαγή δύο μερών. Με το έγγραφο αυτό ο πιστωτής (και εν προκειμένω ο ενάγων) ζητούσε από την αρμόδια υπηρεσία (*Offitio di Proprio*²⁴, *Offitio della Iustitia*²⁵, *Offitio dei Gastaldi ducali*²⁶) να εκδοθεί δικαστική απόφαση (*sententia*) που να τον δικαιώνει. Από την έκδοση της απόφασης μέχρι την προσφυγή στην αρμόδια αρχή για την εκτέλεσή της μεσολαβούσε μια περίοδος χάριτος (*fida*²⁷) κατά την οποία ο οφειλέτης μπορούσε να ζητήσει από τον πιστωτή διευθέτηση του χρέους, αρκεί η καθυστέρηση της εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του αποδεδειγμένα να μην είχε γίνει από δόλο. Αν η προθεσμία της *fida* παρέρχεται χωρίς αποτέλεσμα ο πιστωτής (*creditor*) κατέφευγε στην *Cancellaria maggior* όπου καταχωρίζονταν οι *stride*²⁸. Αυτή η καταχώριση ήταν το απαραίτητο τυπικό, η γνωστοποίηση και κατοχύρωση ταυτόχρονα της πρόθεσης του πωλητή (αν επρόκειτο για εθελουσία εισαγωγή στη δημοπρασία)²⁹ ή του πιστωτή όταν αυτός ζητούσε την ικανοποίηση της

diplome de l' archiviste - paléographe, Paris 1983, αδημοσίευτη, τ. 2, σ. 169).

Το *cyrografo* (ή *chyrographo* και *chirographo*) ήταν ιδιωτικό έγγραφο όπου καταγραφόταν η οικονομική συναλλαγή δύο προσώπων. Το έγγραφο αυτό συνήθως γραφόταν εις διπλούν. Ο οφειλέτης και πιστωτής υπέγραφαν από ένα αντίτυπο και κρατούσαν αυτό που είχε υπογράψει ο άλλος. Υπήρχε κι η άλλη μορφή *cyrographo*, σύμφωνα με την οποία καταρτιζόταν μόνο ένα έγγραφο το οποίο σκίζόταν στα δύο στο σημείο όπου προηγουμένως είχε γραφεί η λέξη *cyrographo*. Οι συναλλασσόμενοι κρατούσαν από ένα κομμάτι (C. PAOLI, *Diplomatica*, Firenze, σ. 49-50).

24. *in vigor de una sententia voluntaria otenuta dal offitio di proprio* (βλ. έγγραφο 7).

25. Βλ. έγγραφο 2.

26. Βλ. έγγραφο 1, στ. 128.

27. Η *Fida* διαρκούσε ένα μήνα και μπορούσε να ανανεωθεί. *Et se questo sarà, all'hora quello tal fuggitivo (il qual se die considerare esser fuggido per sola impossibilita, & non fraudolentemente, ne fittamente per usurpare i Beni alieni) affidarsi debbia secondo l' usanza per un Mese immediate sequente. Infra il qual Mese l'habbia libertà di potersi concordare con i soi creditori al meglio che'l potrà* (Statuta Veneta, Venezia 1709, c. 156, Consulto del Mazor Consiglio, 1395. 28 Marzo). Στην Κρήτη αρμόδιος για την απονομή της ήταν ο δούκας (βλ. έγγραφο 1, στ. 132-134).

28. Βλ. έγγραφο 1, στ. 21.

29. Βλ. έγγραφο 1, στ. 24. Οι *stride* αποτελούσαν τη δικαστική ή διοικητική καταγραφή μιας συγκεκριμένης ενέργειας που απευθυνόταν προς όλους τους ενδιαφερόμενους, ώστε να μην μπορούν να δηλώσουν άγνοια, και παράλληλα αναγκαίο μέρος της γραφειοκρατικής διαδικασίας. Γίνονταν σε περιπτώσεις μεταβιβάσεων, δωρεών, αγορών ή ενοικιάσεων ακινήτων. Όταν αφορούσαν αγαθά (*Beni*) ατόμου που είχε αποδειχτεί με δικαστική απόφαση οφειλέτης, τη διεκπεραίωσή τους αναλάμβανε το γραφείο των *Sopragastaldi* (M. FERRO, *Dizionario del Diritto Comune e Veneto*, Venezia 1845, τ. II, σ. 755-6). Σε αυτήν την περίπτωση συνοδεύονταν από *cognito* (γνωστοποίηση) προς τον οφειλέτη, και μόνο σε αυτόν. Το *cognito* εκδιδόταν από δικαστή του *Offitio di*

αίτησής του μέσω του *incanto*. Οι *stride*, στις οποίες πιστοποιείτο με επίσημο έγγραφο ή με μαρτυρίες ότι το προς πλειστηριασμό ακίνητο ανήκε στον οφειλέτη, μπορούσαν να προσβληθούν μέσα σε ένα μήνα³⁰ με *chiamor*, μια εξώδικη ανακοίνωση³¹, η οποία αφορούσε είτε την κυριότητα του ακινήτου είτε την προτίμηση (*preferenza*) κάποιου άλλου πιστωτή. Αν εμφανιζόταν *chiamor* ή *contraddizione*³², η διαφορά λυνόταν «il giorno di luni dopo disnar alli chiamori»³³· αν όχι, τότε ένας νοτάριος της *Cancellaria maggior* προχωρούσε στον καταρτισμό της διοικητικής πράξης (*polizza*) της δημοπράτησης του ακινήτου.

Το *incanto* διεξαγόταν τουλάχιστον για δύο Κυριακές³⁴, αφού είχε

Proprio και είχε τη μορφή τελευταίας προειδοποίησης για εξόφληση του χρέους (*Statuta Veneta, Venezia 1709, Pratica del Palazzo Veneto, c. 196*). Κανείς ενδιαφερόμενος δεν μπορούσε να προβεί σε καταρτισμό *stride* αν προηγουμένως δεν είχε πληρώσει τη μεσεταρία (*Statuta Veneta, Venezia 1709, c. 283, 1548. 22 Septembris*). Για τη *mesetaria* —φόρος επί της μεσιτείας— βλ. Α. ΞΗΡΟΥΧΑΚΗΣ, 'Η Βενετοκρατούμενη 'Ανατολή -Κρήτη καὶ 'Επτάνησος, 'Εν 'Αθήναις 1939, σ. 90. Στο έγγραφο 6 αναφέρεται η λέξη *stridor*, η οποία δεν είχε σχέση με τις *stride*. Αποτελούσε κλητήριο θέσπισμα προς άτομα που παρότι κλήθηκαν δεν παρουσιάστηκαν (λόγω απουσίας ή θανάτου) στην εκδίκαση της υπόθεσής τους (*FERRO, ό.π., τ. II, σ. 755-756*).

30. *FERRO, ό.π., τ. II, σ. 755* και *Statuta Veneta, Venezia 1709, Pratica del Palazzo Veneto, Cap. IV, c. 191r*.

31. G. BOERIO, *Dizionario del Dialecto Veneziano, Venezia 1856, σ. 163*.

32. *Chiamor* (ή *chiamore*) ήταν μια προσφυγή στην οποία προέβαινε κάποιος για να αναστείλει την τέλεση έργου ή ενέργειας που θεωρούσε ότι αντέκειτο στα συμφέροντά του. Στη Βενετία δύο ήταν οι δικαστικές αρχές που δέχονταν και εξέταζαν τέτοιες πράξεις: το *Offitio di Proprio*, για ζητήματα που προέκυπταν στην ευρύτερη περιοχή της Βενετίας, και η *Avogaria di Comun* όταν επρόκειτο για υποθέσεις εκτός Βενετίας (*FERRO, ό.π., τ. I, σ. 380*). Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διενέργεια *chiamor* ήταν η ύπαρξη κάποιου τεκμηρίου που αποδείκνυε ότι η κυριότητα του ακινήτου ανήκε (πλήρως ή εν μέρει) στον παρεμβαίνοντα, ειδάλλως η αίτηση απορριπτόταν από τους *Zudesi Esaminadori* (*Statuta Veneta, Venezia 1709, Pratica del Palazzo Veneto, c. 196*). Η *Contraddizione* ήταν, επίσης, μια πράξη (αίτηση προς τις αρχές) που αμφισβητούσε το περιεχόμενο των *stride*. Ήταν ακόμα ενέργεια παρέμβασης προς οποιοδήποτε δικαστήριο πριν ο δικαστής αποφασίσει οριστικά. Η προθεσμία υποβολής της διαρκούσε ένα μήνα και μια μέρα από την έναρξη των *stride* (*FERRO, ό.π., τ. I, σ. 564*). Αυτού του τύπου η αμφισβήτηση των *stride* μπορούσε να γίνει για λόγους συγγένειας εξ αίματος, συνεταιρισμού ή γειτονίας (*FERRO, ό.π., τ. II, σ. 755*).

33. Βλ. έγγραφο 1, στ. 5. Η εγκυρότητα των *chiamori* κρινόταν το απόγευμα της Δευτέρας ενώπιον του δούκα της Κρήτης και των δύο συμβούλων (βλ. έγγραφο 1, στ. 51-54). Δεν έχουμε άλλες πληροφορίες για αυτήν τη διαδικασία.

34. B. IMHAUS, *Les Maisons de la Commune de Candie au XIV Siecle, Θησαυρίσματα 10* (1973) 130 και έγγραφο 1, στ. 33.

γίνει η εκτίμηση³⁵ του ακινήτου και είχε ανακοινωθεί ο τόπος πλειστηριασμού. Η κατακύρωση γινόταν «alla terza voce» σε αυτόν που προσέφερε τα περισσότερα, αρκεί η προσφορά να υπερκάλυπτε τα 2/3 του ποσού της εκτίμησης (stima). Η παραπάνω διαδικασία περιγράφεται με αρκετά σαφή τρόπο στο κείμενο (έγγραφο 3 του παραρτήματος) όπου μετά από αίτηση του Εβραίου Rebbi Messula κινήθηκε διαδικασία πλειστηριασμού για το μοσχάτο αμπέλι του Manusso Ghartofilaca για να εξοφληθεί χρέος 50,5 ducati correnti. Η κυριότητα του αμπελιού ήταν καταγεγραμμένη στο «Libro secundo Clamorum»³⁶, γεγονός που αναφερόταν στις stride που καταρτίστηκαν τις 29 Οκτωβρίου του 1553. Ο μήνας, ως δικαιοπρακτική χρονική μονάδα, κατά τον οποίο ήταν δυνατόν να προσβληθούν οι stride έληγε στις 29 Νοεμβρίου, ημέρα Τετάρτη αν δεχτούμε ότι η 10η Δεκεμβρίου ήταν Κυριακή, μέρα της πρώτης δημοπρασίας. Άρα από τη λήξη των stride μέχρι το πρώτο incanto μεσολάβησαν 10 ημέρες, απαραίτητο χρονικό διάστημα για τη δημοσιοποίησή του³⁷.

Πού γίνονταν τα incanti και από ποιον; Ο τόπος, καθώς δηλώνεται, ήταν η Loggia στην πλατεία του Αγ. Μάρκου σύμφωνα προφανώς με το βενετικό πρότυπο³⁸ στον ίδιο, εξάλλου, χώρο πραγματοποιούνταν αργότερα τα incanti dei pegni του Monte di Pietà³⁹ και οι πλειστηριασμοί για την ενοικίαση των φόρων⁴⁰.

35. Η εκτίμηση της αξίας του ακινήτου γινόταν από τους εκτιμητές (estimatori). Ανήκαν στο έμπυχο δυναμικό της Cancelleria Maggior και προέρχονταν από το αστικό στρώμα του πληθυσμού (ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ, ό.π., τ. 1, σ. 151 - 155). Τέσσερις ασχολούνταν με τα ακίνητα (δύο μάστορες κτίστες και δύο μαραγκοί) και άλλοι τέσσερις (ράφτες) με τα κινητά αγαθά (Α. ΠΑΠΑΔΑΚΗ, Αξιώματα στη βενετοκρατούμενη Κρήτη κατά το 16ο και 17ο αιώνα, *Κρητικά Χρονικά* 26 (1986) 113 - 114).

36. Προφανώς αυτό είναι το βιβλίο στο οποίο καταγράφονταν οι περιπτώσεις chiamori. Καθώς όλη η διαδικασία κινιόταν από την Cancelleria Maggior, και οι υποθέσεις κρίνονταν από το Reggimento, είναι πολύ πιθανό το βιβλίο να συγκαταλεγόταν στα αρχεία της. Στο αρχείο του Duca di Candia δεν σώζονται Libri Clamorum.

37. IMHAUS, ό.π., σ. 130-131.

38. ... *che gl'incanti sudetti si debbano far su la Piazza di S. Marco al canton della Chiesa, loco ordinario per questo effetto, overo, fra li Stendardi, con li soliti comandadori, & all' hora di terza fino a sesta accio che siano palesi ad ogn'uno* (Statuta Veneta, Venezia 1709, c. 273r, 1586. 17 Settembre nel Mazor Consiglio).

39. Για το δημόσιο Ενεχυροδανειστήριο (Monte di Pietà) του Χάνδακα βλ. Α. ΠΑΠΑΔΙΑ ΛΑΛΑ, Το Monte di Pietà του Χάνδακα, Αθήνα 1987· ειδικότερα για το χώρο διεξαγωγής σ. 173, στ. 28: *Che gli incanti siano sempre fatti sotto la loggia di San Marco nella publica piazza, et non mai in altro luoco*.

40. A. S. V., Senato, Dispacci, Provveditori da terra e da mer, reg. 741, χωρίς αρίθμηση, 19/2/1577.

Είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι τα *incanti* διεκπεραιώνονταν προσωπικά από το δούκα της Κρήτης⁴¹. Είναι γεγονός ότι παρίστατο, όπως και οι δύο σύμβουλοι και ο *Capitano*⁴². Είναι σίγουρο, επίσης, ότι η τελική απόφαση κατακύρωσης θα πρέπει να έφερε την υπογραφή του δούκα ή, σε ενδεχόμενη απουσία του, κάποιου *consigliere* ή του *gastaldo*. Η όλη διαδικασία βρισκόταν υπό την επίβλεψη του *gastaldo* ή του *vice gastaldo*, ενώ η εκφώνηση και συνολικά η διεξαγωγή της δημοπρασίας γινόταν από τον *comandador*⁴³. Η εισαγωγή, άλλωστε, των καταγραφών των *incanti* —«*Dar volemo per l'incanto publico di nostri gastaldi...*»— απονέμει το ρόλο του διοργανωτή ή άμεσου επόπτη στον *gastaldo*. Για να αποσαφηνιστεί περαιτέρω η συμμετοχή των αξιωματούχων στη διεξαγωγή των δημόσιων πλειστηριασμών πρέπει να ανατρέξουμε στο «εσχατόκολλον», εκεί δηλαδή όπου καταγραφόταν η οριστική τους έκβαση. Η ανάλυση των τυπικών αυτών φράσεων συγκεκριμενοποιεί την εικόνα της διαδικασίας: «... *fu deliberata per mi Hieronymo gastaldo*»⁴⁴, «... *per il Clarissimo Reggimento absente il Magnifico consigliere Tiepolo deliberata fu*»⁴⁵, «*La polizza de incanto fu incantada per Piero Bortolamio comandador al luogo solito*

41. IMHAUS, ό.π., σ. 131.

42. Βλ. έγγραφο 1, στ. 15-16. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα δεν διευκρινίζεται ποιος *Capitano*. Από τους στίχους 344-363 του ίδιου εγγράφου, όμως, συνάγεται ότι επρόκειτο για τον *Capitano General* εφόσον είχε τέτοιου είδους αρμοδιότητες: περιπτώσεις στις οποίες αναμειγνύονταν η δημόσια οικονομική υπηρεσία, ενέργειες των ενοικιαστών των φόρων εναντίον οφειλετών φόρου, υποθέσεις διαφορών σχετικές με ενοικιάσεις δημόσιων ακινήτων.

43. Οι *gastaldi* και οι *comandadori (preci)* συχνά εμφανίζονται να έχουν κοινά ή παραπλήσια καθήκοντα. Η επικάλυψη αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι οι *gastaldi* εξασκούσαν τις αρμοδιότητές τους μέσω των *comandadori*. Οι τελευταίοι, δηλαδή, ήταν οι φυσικοί εκτελεστές, αυτοί που επέδιδαν κλητεύσεις, διαλαλούσαν, θυροκολλούσαν κ.λπ. Η υπηρεσία τους αποτελείτο από 14 άτομα και αρκετούς βοηθούς που προέρχονταν από το στρώμα των πιο φτωχών αστών ή από το λαϊκό στοιχείο. Ο επικεφαλής τους ονομαζόταν *capo* και είχε, αποκλειστικά αυτός, την ευθύνη διεξαγωγής των πλειστηριασμών των φόρων (KARAPIDAKIS, ό.π., τ. 2, σ. 208 - 211). Οι *gastaldi ducali* είχαν ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων. Ήταν υπεύθυνοι για την ανακοίνωση των αποφάσεων του *Reggimento* και των αστικών δικαστικών σωμάτων, δημοσιοποιούσαν και διασφάλιζαν τη διεξαγωγή των *incanti* όπως και τη διαδικασία ενοικίασης αξιωμάτων, επιμελούνταν την πληρωμή χρεών. Ήταν 2 αστοί του Χάνδακα, επικουρούμενοι από άγνωστο αριθμό *vicegastaldi*, που συνήθως στρατολογούνταν από τους μόνιμους βοηθούς νοταρίου της *Cancellaria Maggior* (KARAPIDAKIS, ό.π., τ. 2, σ. 168 - 172 και FERRO, ό.π., τ. II, σ. I).

44. Βλ. έγγραφο 2.

45. Βλ. έγγραφο 3.

per mi Lunardo vice gastaldo fu deliberata nella persona...»⁴⁶. Ο comandador δηλαδή διενεργούσε το incanto, ενώ ο gastaldo είχε την αρμοδιότητα της κατακύρωσης, και στην περίπτωση που απουσίαζε αυτός ή ο δούκας το ρόλο τους αναλάμβανε ένας consigliere. Ο gastaldo ήταν, άλλωστε, ο αποδέκτης της τελικής πράξης του πλειστηριασμού. Σε αυτόν έπρεπε να αποδοθούν τα χρήματα του πλειοδότη μέσα σε οκτώ ημέρες από την κατακύρωση του ακινήτου⁴⁷.

Μια άλλη σημαντική μερίδα των δημόσιων πλειστηριασμών αποτελούσε η δημοπράτηση των φόρων και των δασμών. Η ενοικίασή τους απέφερε το 1582 (σύμφωνα με την έκθεση Καστροφύλακα) στο δημόσιο ταμείο κάθε διοικητικού διαμερίσματος της Κρήτης τα 4/5 περίπου των εσόδων του⁴⁸. Η σπουδαιότητα της εισροής εσόδων στα ταμεία (camere) της Κρήτης οδήγησε την ίδια χρονιά στη σύσταση μιας ειδικής υπηρεσίας, του Offitio sopra datii, που ως αντικείμενο είχε την επίβλεψη της είσπραξης και καταβολής των φόρων⁴⁹ από τους μισθωτές τους κάθε μήνα⁵⁰.

Η εικόνα του θεσμού συμπληρώνεται από τον πλειστηριασμό ενεχύρων, μια πρακτική για την οποία υπάρχουν αναφορές από το 14ο αιώνα, πολύ πριν από την ίδρυση του Monte di Pietà. Τα λίγα στοιχεία, που ανασυνθέτουν μερικά το τυπικό και προσθέτουν ψηφίδες στην αποκατάσταση του όλου apparatus των incanti, βρίσκονται στα καπιτουλάρια των βενετών αξιωματούχων της Κρήτης⁵¹, συγκεκριμένα στις εντολές για τα Offitii di Signori di Notte και di Prosopio.

Μέρα των incanti οριζόταν η Κυριακή. Οι αρχές είχαν την υποχρέωση να ανακοινώσουν το χρόνο διεξαγωγής τους οκτώ τουλάχιστον μέρες πριν. Και τα δύο offitii διαχειρίζονταν ενέχυρα, τα οποία προφανώς ήταν μια συνηθισμένη μορφή εκτέλεσης της απόφασης, κατά την οποία ο οφειλέτης αναπλήρωνε την αδυναμία του να καταβάλει το επιδικασμένο ποσό⁵². Όταν πάντως κάποιο από τα δύο offitii εισήγαγε σε δημοπρασία

46. Βλ. έγγραφο 6.

47. *Il comprator in termine de giorni otto doppoi la delivrason debba appresentar il precio nelle mani di gastaldi* (βλ. έγγραφο 4), ... *appresentar il precio al offitio di gastaldi sotto le pene solite* (βλ. έγγραφο 2).

48. ΞΗΡΟΥΧΑΚΗΣ, ό.π., σ. 91 - 92.

49. ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ, ό.π., τ. 2, σ. 282 - 284.

50. Τη μηνιαία καταβολή των φόρων από τους ενοικιαστές τους επέβαλε ο Giacomo Foscarini το 1574, καθιερώνοντας κοινή πρακτική για όλα τα είδη φόρων, που μέχρι τότε αποδίδονταν σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα (ΞΗΡΟΥΧΑΚΗΣ, ό.π., σ. 91).

51. Σ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, Τα καπιτουλάρια της Βενετοκρατούμενης Κρήτης, *Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών* 4 (1941) 114 - 175.

52. ... *a equivalenza del credito contenuto nelle soprascritte partite contra di lui notate ad*

ενέχυρα, ήταν υποχρεωμένοι να παρίστανται⁵³ δύο από τους αξιωματούχους τους και ένας γραφέας.

Τα ενέχυρα μπορούσαν να διατεθούν μόνο μέσω δημόσιου πλειστηριασμού⁵⁴ σε τιμή ίση του χρέους που έπρεπε να καλυφθεί συν τα συνήθη έξοδα, χωρίς οι *ufficiali* που ενέχονταν στη διαδικασία να μπορούσαν να διεκδικήσουν κάποιο ενέχυρο⁵⁵. Το ποσό, αν εισπρατόταν μετά το τέλος του *incanto*, αποδιδόταν αμέσως στον πιστωτή. Αν όχι, φυλασσόταν σε ειδικό κιβώτιο με τα απαραίτητα συνοδευτικά έγγραφα⁵⁶.

Οι φάκελοι ενεχύρων που σώζονται στη σειρά *Duca di Candia* στο κρατικό Αρχείο της Βενετίας (*buste* 60, 61), πέρα από έναν πλούσιο κατάλογο ποικίλων κινητών αγαθών, έχουν να μας αποκαλύψουν για τον υλικό βίο αυτής της κοινωνίας και την αντίληψη των ανθρώπων για την αξία των πραγμάτων. Μια βεβαιωμένη πληροφορία για δημοπράτηση δύο εικόνων⁵⁷ ξετυλίγει ένα μίτο σκέψεων που αγγίζουν την αποδοχή αυτών των έργων από τον τότε αστικό πληθυσμό, τις αισθητικές και «επενδυτικές» προτιμήσεις του ή ακόμα και την υπόσταση της ζωγραφικής ως κοινωνικής λειτουργίας.

Τρίτο συστατικό των *incanti* ήταν η ομάδα των υποκειμένων, οι άνθρωποι δηλαδή που αποδέχτηκαν και εφάρμοσαν το θεσμό. Μπορεί να ξέρουμε ποιοι ήταν, ποιο θρησκευτικό δόγμα ακολουθούσαν ή ποιο ήταν το μέγεθος των περιουσιακών τους στοιχείων, μα ουσιαστικά μας είναι άγνωστοι. Κάποιες γενικεύσεις για οσμώσεις και αλληλεπιδράσεις του βενετικού και του κρητικού στοιχείου μέσω διάφορων πολιτισμικών και κοινωνικών εκφάνσεων δεν μπορούν απλουστευτικά να αποδώσουν μια πολύ πιο σύνθετη πραγματικότητα.

Καταλήγοντας, επισημαίνουμε ότι τα *incanti* ήταν ένας θεσμός που κάλυπτε, ίσως, όλη την περίοδο της βενετοκρατίας στην Κρήτη. Σίγουρα πάντως ήταν ενεργός από το 14ο αιώνα⁵⁸.

instrumento del signor... (A.S.V., DUCA DI CANDIA, b. 60, Libro dei Pegni 4, 1651. 12 Settembre - 1652. 1 luglio, f. 5r).

53. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, ό.π., για το *Offitio di Prosopio* βλ. σ. 127, f. 3 § 2 - για το *Offitio di Signori di Notte* βλ. σ. 133, f. 19 § 26.

54. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, ό.π., σ. 133, f. 19 § 26.

55. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, ό.π., για το *Offitio di Prosopio* βλ. σ. 146 § 9 - για το *Offitio di Signori di Notte* βλ. σ. 132 § 12.

56. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, ό.π., σ. 128, f. 4 § 2.

57. Μ. Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ, *Μαρτυρίες Ζωγραφικών Έργων στο Χάνδακα σε Έγγραφα του 16ου και 17ου Αιώνα*, *Θησαυρίσματα* 12 (1975) 104, υποσ. 532.

58. Η πρώτη καταγραφή *incanto* στο αρχείο του DUCA DI CANDIA είναι της 23ης Αυγούστου του 1338.

Περιβαλλόταν με το μέγιστο δυνατό κύρος, εφόσον παρίσταντο το *Clarissimo Reggimento* και ο *Capitano General*, αλλά κυρίως γιατί τελούνταν την Κυριακή, μέρα αργίας και καθιερωμένης θρησκευτικής λατρείας, και μάλιστα στο πολιτικό και θρησκευτικό κέντρο της πόλης της Candia.

Κινητοποιούσαν την ανώτατη διοίκηση της Κρήτης, από το δούκα μέχρι τους *comandadori*.

Τα *incanti* δεν ήταν μια δικονομική επέμβαση στα οικονομικά δρώμενα της κρητικής κοινωνίας. Η Βενετία δεν απέβλεπε στην έμμεση φορολόγηση ή στην οικονομική εκμετάλλευση⁵⁹ των μεταβιβάσεων κυριότητας ή επικαρπίας των ακινήτων. Θα μπορούσε να το κάνει με άλλους λιγότερο δαπανηρούς και πιο αποδοτικούς τρόπους. Η κατευθυντήρια ιδέα είχε βάθος και μονιμότητα. Ακόμα και τη στιγμή (τέλη του 16ου αιώνα) που το οικονομικό υπόβαθρο (φεουδαρχία και δια μέσου αυτής η εκμετάλλευση της γης) έφθινε, η Βενετία επιβεβαίωνε την κυριαρχία της στη διαχείριση του ιδιοκτησιακού *status*. Η αντίληψη ότι όλα, κατ' ουσίαν, ανήκαν στη Βενετία παρέμενε. Το *Monte di Pietà*, αργότερα, επαναβεβαίωσε τη λογική μιας κυριαρχικής οντότητας που ήθελε να περιορίσει τις εξωθεσμικές δοσοληψίες (τοκογλυφία). Ακόμα και μέσω των *incanti*, όπου οι Εβραίοι —όταν συμμετείχαν— έπρεπε να πληρώσουν πολύ υψηλότερες τιμές για να αποκτήσουν οτιδήποτε, γινόταν μια προσπάθεια να αποκατασταθεί —και όχι μόνο για θρησκευτικούς λόγους— η επιθυμητή τάξη πραγμάτων, η οποία γινόταν ανενεργή μόλις ο κοινωνικός έλεγχος παρακαμπτόταν, ακόμα και από τους ίδιους τους βενετούς αξιωματούχους.

59. Τα στοιχεία που βρίσκονται στην έκθεση του *Alvise Grimani*, *sindico di Levante* (A.S.V., ARCHIVIO GRIMANI DAI SERVI, b. 3, quaderno Candia 3, f. 20r n.n.), στο κεφάλαιο *Summario dell'entrate et spese de tutti le isole visitadi nel Sindicato di Levante* (με χρονολογία 12 Φεβρουαρίου 1591) επιτρέπουν αυτήν την άποψη. Συγκεκριμένα αναφέρονται σε δύο στήλες τα έσοδα του δημόσιου ταμείου του Χάνδακα για ένα χρόνο. Στην πρώτη, που φέρει τον τίτλο *Deliberazione de Dacii et altra intrada della Camera fiscal di Candia per anno uno*, καταχωρίζονται μεταξύ άλλων τα έσοδα από τις ενοικιάσεις των δημόσιων καταστημάτων, σπιτιών και κτημάτων (που όπως ξέρουμε γίνονταν με πλειστηριασμό), ενώ στη δεύτερη με τίτλο *Altre di cio vi sono altri Scossi che non sono fermi, né fermamente si puo saper quanto li cavi αναφέρονται τα έσοδα από τους πλειστηριασμούς των ακινήτων (incanti di beni stabili)*. Το ποσό από τα *incanti* είναι μόλις 90 υπέρπυρα, ενώ οι εισπράξεις από τις εκμισθώσεις των δημοσίων ακινήτων φτάνουν συνολικά τα 77.888 υπέρπυρα. Το ποσό των 90 υπερπύρων λογικά αντιστοιχεί στα έξοδα που πλήρωναν όσοι συμμετείχαν στους πλειστηριασμούς, του οποίου το μεγαλύτερο μέρος αποδιδόταν ως αμοιβή στους εμπλεκόμενους αξιωματούχους. Ένα τόσο χαμηλό ποσό αποκλείεται να ήταν επαρκές κίνητρο για μια τέτοια πολιτική.

ΕΓΓΡΑΦΟ 1

Χάνδακας, χωρίς χρονολογία (πιθανότατα 1590-1591)

A.S.V., ARCHIVIO GRIMANI DAI SERVI, b. 3, quaderno 6, f. 365r-370v
n.n.

PRATICA DE TUTTI GLI OFFITII DELLA CITTA DI CANDIA
CON L'AUTORITA DE CIASCUNO MAGISTRATO ET
OFFITIO INSIEME CON LI GIORNI DETERMINATI CHE
ESSI OFFITII ESSERCITANO LA SUA GIURISDITTIONE

- 1 *Segueno li giorni dell'audienza di ciascaduno Magistrato et offitio et similmente di quelle cause si agitano nanti essi Magistrati.*

Giorni deputadi all'audienza delli clarissimi Reggimento, Collegio et Duca solo. Dominica mattina incanti et il dopo disnare festa.

- 5 *Luni mattina Collegio de forastieri, et dopo disnar chiamori. Marti mattina appellation di maggiori, et dopo disnar termini ordinarii. Mercore mattina criminal de casi de Avogaria, et dopo disnar sottoscrittioni.*

Zobba mattina colleggii de terrieri, et dopo disnar termini ordinarii.

- 10 *Venere mattina criminal de casi di signori di notte, et dopo disnar sottoscrittioni.*

Sabato mattina appellation de maggiori, et dopo disnar collegio di breviarii.

Declaratio

- 15 *Dominica mattina che si fanno gli incanti intravengono li Clarissimi signori Reggimento et Capitano et prima s'incanta ad istanza della Camera, se vi sarà cosa alcuna, se non s'incanta et fassi deliberatione de beni stabili de particolar persone per pagamenti di detti et altra sorte di crediti, et anco di volontarie alienationi et si fanno in questa*
20 *forma videlicet.*

Prima si va nella Cancellaria mazor et si fa notar le stride in forma consueta, che ad istanza del tale si strida la tal possessione di ragion del tale per pagarse di quello deve avere il tale come appare per sentenza del tal giudice overo per alienarla [f. 365v] volontariamente
25 *à che piu oferirà; dopo necessariamente si deve giustificar per scrittura overo per detti di testimonii che in detta Cancellaria si essaminano sotto le predette stride, come el stabele posto nelle stride è de rason del debtor, overo de colui, che volontariamente lo vuol alienar. Et, se alcuno chiamarà overo contradirà sotto esse stride il giorno di luni*

30 dopo disnar alli chiamori, si tratta la validità et invalidità del chiamor et evacuandosi ditto chiamor si procede in questo modo.

Si leva la polizza dell'incanto dal noder della Cancellaria predetta, poi s'incanta almen due dominiche; et fatta dar la stima, et la srida del luoco che s'incanta, alla terza voce dell'incanto si delibera al piu
35 offerente; et molte volte si dano tre, quattro et cinque incanti secondo li accidenti, che occorono alla giornata; però non si può deliberare se non eccede la delivrason li duoi terzi della stima.

Luni de mattina nei colleggi de forastieri intravengono li Clarissimi signori Reggimento, et Capitano, duoi almeno delli magnifici Camarlenghi et uno delli signori Giudici di proprio; et in assenza delli
40 Magnifici Camarlenghi supplioscono delli signori Giudici di proprio; si come in absebz d'essi Giudici suppliscono li Magnifici Camarlenghi dove si trattano le cause de forestieri sopra le sententie appellate di fuori, cioè delli Clarissimi Rettori della città di Rettimo, Canea et
45 Scithia da ducati dusento in zoso; et passando li ducati dusento, la causa come de maggiori aspetta alli Eccellentissimi Consigli di 40 a Venetia; la qual autorità dell'Eccellentissimo Collegio è stata ampliata per l'ordine dell'Eccellentissimo gia Proveditor General Foscarini; volendo che fino li ducati tresento Venetiani possa difinitivamente
50 giudicar il predito Collegio.

Luni dopo disnar li chiamori si trattano nanti il Clarissimo Reggimento solo delle contradittioni fatte sotto le stride d'intromission de stabeli intromessi et stridati per pagamenti di dette et ogni altra cosa detta di sopra.

55 Marti de mattina le appellation de Maggiori si trattano nanti il Clarissimo Reggimento delle sententie fatte da Giudici inderiori da ducati 300 in suso, cioè di mobile / f. 366 / perché le sententie de stabeli da ducati 300 in suso vanno davanti al Clarissimo Reggimento alli termini orfinari et da ducati 300 in zoso vanno al Colleggio il
60 giorno de zobba de mattina, come al tempo suo sarà qui sotto detto.

Marti dopo disnar nelli termini orfinarii s'agitano tutte le cause infrascritte nanti il Clarissimo Reggimento cioè:

Tutte le differentie de stabeli da ducati 300 in suso tra qualunque
65 persona si sia.

tutti li interditti de testamenti deffetuosi et son sollennizzati secondo la forma delle leggi.

Tutti li interditti de instrumenti da ducati 300 in suso di stabile.

Tutte le diferentie de beni conditionati.

- 70 *Tutte le differentie di acque.*
Tutte le differenze di parici.
Tutte le differenze de feudi da ducati 300 in suso.
Tutte le differenze di donation pe ogni summa.

Mercore de mattina s'espediscono querelle et processi formati
75 *nell'offitio dell'Avogaria nanti il Clarissimo Reggimento con intervento delli Magnifici Avogadori; li quali processi et querelle si formano per li Magnifici Avogadori sudetti fino alla signatura oltre che bisognando constituir il Reo ala tortura, et tormentarlo il Clarissimo Reggimento deve esser presente et far fare quello che a loro signorie Clarissime*
80 *pare convegnirsi per giustitia.*

Mercore dopo disnare nelle sottoscritioni che si trovano nanti il Clarissimo signor Duca solo si cittano quelli, che si sono creati debitori con instrumenti publici overo con chirografi; nelli qualli si dice che non attendendo di pagare nel termine contenuto in detti instrumenti
85 *over chirografi il creditor possa scoder per via di commandamento all'hora giunto il termine, et non pagando il Clarissimo signor Duca sottoscrive il suo nome nel scritto, la qual sottoscrizione è sententia et essecutione / f. 366v / parata contra il debitor et se sopra cio alcuna differentia nasce, il Clarissimo signor Duca solo decide, oltre che*
90 *volendo il debitor mostrare pagamento vanno nel offitio delli signori di note civil.*

Zobba di mattina nel Colleggio di terrieri intravengono li medemi Clarissimi Signori Reggimento et Capitano; et se vorrano essere tutti tre li Magnifici Camarlenghi overo in luogo dell'absente uno delli
95 *Giudici inferiori, che non s'havesse impedito nella sententia, et che non patisse opposition; et trattasi delle sententie delli offitii della Città da ducati 300 in zoso cosi de mobile come de stabile tra ogni sorte de persona successa, ne si puol giudicar, se non saranno almeno li cinque Presidenti, come per parte presa nell'Eccellentissimo Senato*
100 *l'anno 1587 appare.*

Zobba dopo disnar nelli termini ordinarii s'osserva tutto quello è stato detto di sopra osservarsi nel giorno di marti dopo disnar alli termini ordinarii.

Venere de mattina all'espeditio de processi formati nell'officio
105 *delli signori di notte intravenendo il Clarissimo Reggimento con li Magnifici signori di notte s'osserva quel tanto, che di sopra s'è detto osservarsi nell'offitio dell'avogaria, nel qual offitio si formano processi per li casi che piu abbasso saranno dechiariti.*

Venere dopo disnar alle sottoscrizioni che si trattano di dinanzi il
 110 Clarissimo signor Duca s'osserva quel tanto é stato detto di sopra
 osservarsi il mercordi dopo disnar alle sottoscrizioni.

Sabato de mattina nell'appellationi de maggiori delle sententie
 delli signori Giudici inferiori s'osserva come s'é detto osservarsi il
 marti di mattina.

115 Sabato dopo disnar nel Colleggio de breviarri intraviene il Clarissimo
 Reggimento con il Clarissimo Capitano et li magnifici tre Camarlenghi
 con li signori Giudici de proprio et non possono esser manco de otto
 Giudici, che ballotino essi breviarri.

Dopo le quali cause ordinarie sopradette, overo quando in essi
 120 giorni non sono dà dette cause alcuna in ordine over totalmente il
 Clarissimo Reggimento in ogni, et qualunque delli sudetti giorni presta
 audienza in cause straordinarie, cioè de cause et petitioni summarie
 de diverse occorenze sia ogni sorte di persona non comprese nelli
 giuditii sopradetti. | f. 367r |

125 Giurisdittioni del Clarissimo signor Duca solo
 Al Clarissimo signor Duca solo aspettano li sottoscritti casi, cioè:
 Tutte le essecutioni di cose decise cosi di dentro come di fuori.
 Tutte le diferentie emmergenti dalle dette essecutioni.
 Tutte le sottoscrizioni d'instrumenti et scritti periva (= per via) di
 130 Gastaldo.

Tutte le soventioni d'ogni sorte, le quali non patisseno dilationi sive
 dimora.

Tutte le fide della persona tantum per uno mese et si poleno dare in
 tre fiate per ogni Clarissimo signor Duca in tutto il suo Reggimento
 135 et non piu.

Casi criminali spettanti all'Eccellentissimo Consiglio di X
 che si rappresenta in questo Regno.

L'Eccellentissimo Consiglio di X il qual rappresentano in questo Regno
 li Eccellentissimi signori Reggimento et Capitano giudica li casi in-
 140 frascritti, cioè

Monetarii

Rebellioni

Sodomitta et alcuna volta altri casi reputati di crimen lese Maiestatis
 essistenti di grandissima importanza, et quel di piu che pare a loro
 145 signorie Eccellentissime.

Offitti criminali della città di Candia

Avogadori sei si fanno per due mute et per duoi anni, cioè li tre
 per ogni anno attuali et successori, alli quali spettano li casi qui sotto

mentuati; et questi deveno essere tutti Nobeli Veneti; et l'elettione
 150 d'essi aspetta, come si fa di tutti gli altri offitii alli Clarissimi signori
 Reggimento et Capitano per autorità concessa a loro signorie Clarissime
 dall'Eccelesissimo Senato.

Casi spettanti all'offitio dell'Avogaria

Tutti li casi assassinatorii
 155 Tutti li casi pensati
 Tutti li casi di spezo
 Tutti li sacrilegii
 Tutti li contratti usuratici
 Tutti li casi per farison in fazza
 160 Tutti li casi successi nelle piazze
 Tutti li casi continenti falsita / f. 367v /
 Tutti li casi di spergiurio
 Tutti li casi che contra officiali et persone publice si commettono
 Tutti li casi di contrafattion de commandamento
 165 Tutti li casi di propria autorità, et
 Tutti li casi di biastema.
 Sono anco detti signori Avogadori fornitori de testamenti.

Offitio delli signori di Notte Criminali

Signori di Notte sei si fanno come di sopra, et nel criminal aspetta
 170 loro li casi sotto dichiariti et sono similmente Nobeli Veneti.
 Tutti li casi d'homicidio per semplice rissa.
 Tutti li casi de ferison per casi puri.
 Tutti li casi de furti et ladronezzi.
 Tutti li casi et diferentie d'opere nove et possession turbate da un'anno
 175 citra, li quali spettano a detto offitio criminal per esser molestia.

Signori cinque della pace

Li signori cinque della pace sono li tre Magnifici Camarlenghi alli
 quali spettano li casi sottoscritti che sono lievissimi, cioè.
 Incorrentie di parole
 180 Ingiurie di più sorte
 Scapigliamonti di donne, et pugni con altri casi cosi leggieri.

Offitii civili inferiori et loro giurisdittion

Zudega di proprio et d'essaminator insieme si fanno tre per
 un'anno come di sopra li quali attendono mesi sei in ditto offitio, et li
 185 altri sei all'offitio di prosopio infrascritto dove si fanno altri tre, accio
 finiti li predetti, questi subintrano, et insieme l'uno et l'altro uffitio
 delli medesimi giudici cambievolmente come é detto di sopra.

Zudesi di prosopio et de petition insieme si fanno come di sopra,

et con li modi et tempi predetti.

- 190 *Signori di notte civil si fanno sei come di sopra, et hanno potestà oltra la criminalità predetta come rappresentanti li sottoscritti offitii di Venetia, cioè.*

Giudici de forestieri

Sopra Gastaldi / f. 368r /

- 195 *Sopra consoi de mercadanti, et si come qui abbasso sarà dechiarito. Li quali tytti offitii predetti si fanno de Nobili Veneti.*

Giustitieri, che si eleggono come di sopra per due mute di sei mesi l'una et si fanno di tre giudici nobeli Veneti per la prima et per la seconda d'altri tre nobeli cretensi, li quali giudicano le cause piu

- 200 *abbasso dechiarite.*

De iurisdictione officii proprii

L'officio de proprio da audienza tutti li giorni della settimana oltre il luni per essere li giudici impediti nelli Colleggii de forestieri, et si dice proprio perciò che giudica le proprietà, che sono li stabeli, dicessi anco offitio dell'essaminador per le cause qui sotto dechiarite nel qual offitio s'agittano le cause infrascritte.

- 205 *Delle stride de tutti li stabeli alienati per via di contratto, li quali si nottano in detto offitio per li propinqui lateranei et cavallieri, che volessero contradir per essere preferiti, li quali hanno termine per*
210 *antiqua consuetudine di giorni quindici di poter contradir, et chiamar sotto esse stride.*

Delle stride di tutte le donationi de stabeli et mobili con l'essaminatione de ditte donationi, et sottoscrizione sotto esse, che si fa dalli magnifici signori Giudici d'esso offitio.

- 215 *Delle stride de tutte le successioni de morti abintestato con l'essaminatione delli testimonii et delle contradittioni fatte sotto dette stride. Delle cognitioni del merito di esse successioni, et se la sententia eccede li ducati 300 va in appellation come de maggiori nelli Eccellentissimi Consigli di 40 a Venetia et essendo di manco di detti ducati 300*
220 *l'appellation aspetta all Eccellentissimo Consiglio di Candia nel qual offitio di proprio si levano etiam tutte le successioni predette.*

Delle stride de brevii, et contradittion sotto essi con l'essamen di testimonii fino l'ultimo che si deduce la causa con tutto esso processo nel collegio de brevii il sabato dopo disnare, si come è stato detto
225 *di sopra, perliche l'offitio s'intitola d'essaminador.*

Delle differenze di mobile, che sono tra persone latine overo che li Reo sia latino d'ogni, et qualunque summa si trattano in esso uffitio perliche si nomina etian offitio della Messitaria.

Delle differenze di mobile che sono tra persone latine, overo che il Reo sia latino d'ogni et qualunque summa si trattano, et è detto un'altra volta di sopra. | 368v |

Delle differenze de stabile da ducati 300 in zoso tra ogni sorte di persone siano greci come latini si trattano in esso, percioche da ducati 300, in suso vanno nelli termini ordinarii nanti il Clarissimo Reggimento come è detto di sopra.

Delle differenze delle refudason di case, vigne, terreni, heredità et d'ogni altra sorte di robba che si pretende refudar con le contradittioni di quelli, che pretendono contra et tutte le differenze che nascono dependenti da esse refudason.

Delli pagamenti dotali per via di vadia over zudegado, li quali zudegadi d'ogni condition si levano in detto officio, dove si fanno anco tutte le stime de beni mobili del marito de fonto con l'intervento del Gastaldo che si dicono il mobile overo veni del Arcella.

Delli interditti di tutti li zudegadi; et cognition d'essi per non haver havuto dote o che sia stà pagada o per occultation de robba fatta dalla relictà.

Delli interditti de tutti l'instromenti de stabile da ducati 300 in zoso, percioche da ducati 300 in suso vanno alli termini ordinarii nanti il Clarissimo Reggimento come di sopra.

De Iurisdictione officii prosopii

L'officio di prosopio si dice per esser giuditio de cose mobili et anco di petition come giudici d'appellation, al quale aspettano li casi infrascritti et si giudica in detto uffitio li giorni qui sotto annotati, cioè. Luni dopo disnar come Giudici di prosopio alle cose mobili.

Marti de matina come Giudici dello petition alle cose d'appellation overo realdition delle sententie absenti, le quali si aldeno per mandato del Clarissimo Reggimento dal medemo Giudice senza altra sicuratione. Mercore dopo disnar prosopio.

Zobba non danno audienza la matina per l'occupation de colleggii, ma il doppio disnare si.

Venere de matina petition.

Venere doppo disnar propio.

Sabato doppo disnare prima petition et poi prosopio.

Delle cause spettanti a detto offitio

Sopra le differenze di mobile d'ogni summa tra greci over ch'il Reo sia greco. | f. 369r |

Sopra le differenze di mobile d'ogni summa tra giudei overo ch'il Reo sia giudeo, et tra simil persone per causa di mobile.

Sopra l'interditti, che in esso officio s'interponeno d'instrumenti di
 270 cose mobili d'ogni summa tra greci overo giudei come è detto di
 sopra.

De Iurisdictione Dominorum noctis

L'offitio delli signori di notte al civil che rappresenta li offitii
 mentuati di sopra rende rason et dassi audientia in esso tutti li giorni
 275 il dopo disnare oltre le feste senza osservare le ferie et giudica le cause
 infrascritte cioè.

Le differenze d'ogni sorte vertenti tra forestieri overo ch'il Reo sia
 forestier nel qual caso essercitano le giurisdittioni dell'offitio de forestieri.
 Le differenze che nascono tra parcionevoli de Vasselli, patroni et
 280 marinari d'essi sopra nolizati, carchi et altre simil cause, et queste
 come consoli di mercanti.

Le differenze che tra fattori et maestri di facende seguite fuori dell'isola.
 Le differenze de cambii tra ogni persona, nel qual caso essercitano
 l'offitio de sopraconsoli.

285 Li pagamenti de sententie, scritti, et ogni altro, che la essecution
 parata ecceto li pagamenti di dote che si mostra nell'offitio di proprio
 come è ditto di sopra perilche adempiscono l'uffitio de sopragastaldi.

Le differenze d'innovation di stabile fatta citra annum, percioche passato
 l'anno aspetta all'offitio di proprio, et in illo contingente al Clarissimo
 290 Reggimento, et in tal caso metteno pena essi signori di Notte, et poi
 criminalmente s'agita sopra la pena la sua sententia poi va in appellation
 al Colleggio se sarà de minori et se veramente sarà de maggiori
 aspetta al Clarissimo Reggimento in prima instantia come è detto di
 sopra.

295 *De Iurisdictione curie Iustitie*

L'offitio della giustitia rende rason ogni giorno la matina senza
 ferie oltra le feste, come è stato detto delli signori di Notte di sopra al
 quali spettano le cause infrascritte, cioè.

La regulation delli pretii di tutte le cose cosi mobili come stabili et
 300 essequir li ordini / f. 369v / contra li transgressori.

La difinitione di tutte le differenze da simili cause dependenti.

La transattione delle mercedi di servitii prestata.

La transattione delli pretii non tirati fuori nelli conti et delli Danari
 dati dalli animali cosi grossi come minuti da miglia tre intra la città,
 305 percioche da miglia tre in fuori è giurisdittione delli Castellani di
 fuori.

Delli otto Castellani del territorio di Candia cioè

Del Castello Pediada, Castello Themene

Castello Bonifacio, Castello Malvisin

310 *Castello Novo, Castello Mirabello*

Castello Priotissa, Castello Belveder et

Del Vastello di Gierapetra sotto il territorio di Settia che si fa dal Clarissimo Reggimento et Capitano di Candia, come fanno anco il Proveditor della Sfacchia sotto il territorio della Canea; li quali Castellani

315 *si fanno per due mute una per anno, et la prima se fa de Nobeli Veneti, et la seconda de Nobeli Cretensi; eccetto che alla Sfacchia vanno sempre Nobeli Veneti, et rendono ragion ogni giorno di domenica nelli loro Castelli per commodità del Contado, et li restanti giorni vanno o mandano per li vilegi del loro distretto, essercitando cose*
320 *estraordionarie, come qui sotto sarà dechiarito.*

Delle giurisdittioni de Castellani

Li Castellani possono sententiar difinitivamente ogni differenza che vertisse tra li contadini sottoposti alla giurisdittione fino alla summa de perperi cinquanta in circa per ordine stabilito dall'Eccelen-
325 *tissimo signor Proveditor General Foscarini; la qual summa eccedendo la sentenza la sua appellatione aspetta al Clarissimo Reggimento di Candia. / f. 370r /*

Essequiscono tutte le sententie et atti di cadauno Giudice essendogli commesso per lettere contra tutti quelli che sono sotto la loro giuris-
330 *dittione, pero de casi civili tantum.*

Espediscono querele et lamenti per danni dati dalli animali cosi grossi come minuti giusta li ordeni questo concernenti.

Ellegeno li contestabili et giurati delli casi a essi sottoposti li quali deveno poi essere confirmati dal Clarissimo Capitano General over
335 *dall'Eccellentissimo signor Proveditor General.*

Formano querele sopra li eccessi et successi occorsi sotto la loro giurisdittione li quali poi mandano nella città in quelli offitii, che gli par convenire al caso.

Delli otto Capitanei contra fures et loro giurisdittione

340 *Li otto Capitanei contra furew si ellegeno per ogni Castello uno, come s'è detto di sopra farsi de Castellani, et hanno giurisdittione di formar processi contra ogni persona, che commettesse furto sotto la sua giurisdittione fine alla signature et costituire il Reo, il quale lo può anco ritenere, parendogli convenire alla ragione, et mandarlo*
345 *nelle forze nella Città con il processo nell'offitio delli signori di Notte dove si espediscono nel modo detto di sopra.*

Seguita la Giurisdittione dell'Illustrissimo signor Capitano Generale di Candia

L'Eccellentissimo signor Capitano Generale da audienza senza derie
 350 sotto l'anno eccetto le feste ordinarie cioè due volte la settimana di
 mercore et venere et si trattano nanti il suo tribunale le cause infrascritte
 sommariamente.

Tutte le differenze nelle quali la Camera fiscale è interessata tra qual si
 voglia sorte di persona.

355 Tutte le differenze de datiarri et cose dependenti dalli datii, cioè de
 patti che si fanno tra li conduttori delli Datii, comparticipi et consorti.
 Tutte le essecutioni che fanno li datiarri contra li debitori delli suoi
 datii per qual si voglia causa.

Tutte le cause delli stabeli che pagano livelli in Camera et questo
 360 s'intende anco / f. 370v / tra particolar persone quando che uno
 pretendesse contra l'altro di forgli alcun stabile, che è sottoposto a
 livello in detta Camera.

Tutte le cause delli habitanti in Lascithi cosi tra Napolitani come tra
 colloni del detto luoco et la giurisdittione sopra di loro non solamente
 365 di cose civili, ma anco de criminali d'ogni sorte di delitto, che si
 commettesse in detto luoco.

Della Giurisdittione del foro ecclesiastico

L'Illustrissimo et Reverentissimo Monsignor Archivescovo di
 Candia overo il suo vicegerente in sua absentia essercita l'autorità
 370 infrascritta. Giudica tutte le cause pure et mere spirituali.

Le cause de tutti li Clerici et preti franchi overo quando il Reo prete è
 franco essendo l'attor obligato essequir il foro del Reo.

Delli preti greci non commanda altri che cento e trenta solamente per
 parte presa nell'Eccellentissimo Senato cosi in civil come in criminal,
 375 li restanti veramente tutti sono sottoposti all'Eccellentissimo Reggimento
 di questa Città di Candia.

Giudica le materie del matrimonio tra qualunque sorte di persona di
 Candia, et è Giudice d'appellatione de tutte le sentenze delli Reveren-
 tissimi Vesconi della Canea, Rettimo, Scithia, Girapietra, Milopotamo,
 380 Chersonisso, Archadia et Chissamo li quali come suffraganei suoi gli
 sono sottoposti et le sentenze dell'Illustrissimo Archivescovo di devo-
 lveno prima in appellatione nanti l'Illustrissimo et Reverentissimo
 383 Legato in Venetia, et poi a Roma.

ΕΓΓΡΑΦΟ 2

Χάνδακας 1554, 19 Ιανουαρίου

A.S.V., DUCA DI CANDIA, Incanti b. 25, Liber Incantuum 9, 1553. 16
Giugno - 1554. 9 Aprile n. n. f. 82v - 83r.

Dar volemo per lo incanto del nostro Gastaldo, a chi piu offerirà l' usufrutti et proventi de anni 9 proxime venturi de una vigna logada de ovre XII in circa con il suo griambello de mesurada una in circa posti nel casal Dafnes nella parte del nobil huomo messer Piero Corner a cui poga, terzo et regaglie solite, de rason di Jani Aspioti dal ditto casal et se vendono ditti usufrutti delli anni predetti ad instantia del nobil huomo masser Marco Dandolo fu de messer Antonio per scoder perperi 29 soldini 4 cavedal et spese in virtu de una sententia absentaria fatta dal offitio della iustitia contra esso Jani et a favor di esso messer Marco / f. 83r / sotto di 29 Settembre 1551 per mano de ser Demetri Baron noder di esso offitio de perperi 3 soldini 16 de cavedal et soldini 20 de spese etiam e uno instrumento fatto sotto di 8 novembrio 1552 per mano de Manoli Romano, Tabelione greco, sottoscritto per il Clarissimo signor Duca per la summa de perperi 25 come in quelli, et sia tenuto il compratore nel termine solito doppo la deliberatione appresentar il precio al offitio di gastaldi sotto le pene solite. Actum die XXI dicembris 1553.

VOCES

<i>Die 3 Ianuarii 1533 per Ducati</i>	<i>3</i>	<i>perperi</i>	<i>—</i>	<i>soldini</i>	<i>—</i>
<i>Die 4 dicti</i>	<i>3</i>		<i>—</i>		<i>—</i>
<i>Die 5 dicti</i>	<i>—</i>		<i>28</i>		<i>—</i>
<i>Die 8 dicri</i>	<i>—</i>		<i>29</i>		<i>—</i>
<i>Die 9 dicti</i>	<i>—</i>		<i>30</i>		<i>—</i>
<i>Die 10 dicti</i>	<i>—</i>		<i>30</i>		<i>—</i>
<i>Die 11 dicti</i>	<i>—</i>		<i>30</i>		<i>—</i>
<i>Die 12 dicti</i>	<i>—</i>		<i>32</i>		<i>—</i>

Die 19 Ianuarii 1553. Li usufrutii et proventi per anni 9 proxime venturi della vigna scritta fu deliberata al loco solito per mi Hieronymo Gastaldo al nobil homo messer Marco Dandolo scritto perche altri non metteva suso per ducati 4 et le spese valgono perperi 33 soldini 16.

ΕΓΓΡΑΦΟ 3

Χάνδακας 1554, 7 Ιανουαρίου

A.S.V., DUCA DI CANDIA, Incanti B. 25, Liber Incantuum 9, 1553. 16
Giungio - 1554. 9 Aprile n.n., f. 84v

Dar volemo per l' incanto publivo nostro a chi piu offerirà vigna una moscatta posta al casal Calessa vocatta Bagioreo libera et franca da ogni incargo de rason de Manusso Ghartofilaca detto Vustica, a lui divenuta jure paterno dal quondam ser Alessandro Vustegha, suo padre, come per li ditti di testimonii sopra cio esaminati et in libro secundo chamorum presentis Reggimentis ad carta 207 annotati sotto le stride fatte di esso stabile sotto di 29 Ottubrio 1553, che stridasse as instantia de Rebbi Messula de Marcarie hebreo per scoder ducati correnti cinquanta e mezo quelli haver die de esso Manusso come piezo de Ergina relict de maestro Vassili Corviaolo, madre sua, in virtu de uno instrumento scritto per mano de ser Michiel Dugli noder sottoscritto per mano del Clarissimo signor come in quello. Illis modis et cetera.

Actum die 9 Dicembris 1553

VOCES

Die X Dicembris 1553 per scritto Rebbi Messula - ducati 25

Die 17 Dicembris 1553 per scritto Rebbi Messula - ducati 50

Die 7 Ianuarii 1553 per il Clarissimo Reggimento absente il Magnifico consiglier Tiepolo doppo molti incanti deliberatta fu la vigna scritta in la persona de ser Juan Caffato de ser Zorzi per ducati correnti cento e ottanta, valgono ducati 180.

ΕΓΓΡΑΦΟ 4

Χάνδακας 1554, τελευταία μέρα του Φεβρουαρίου

A.S.V., DUCA DI CANDIA, Incanti b. 25, Liber Incantuum 9, 1553. 16
Giugno - 1554. 9 Aprile n. n., f. 85r-v

Dar volemo per l'incanto del nostro Gasteldo a chi piu offerirà li affiti di anni X proxime venturi delle case dell'habitatione de ser Polo Drapiera, nelle qual al presente habbita ad affitio ser Michiel Rali poste in borgo in la contra de Santa Maria Odigitria et vendesse ditti affiti de anni X ad instantia de maestro Constantino Lando botter per scoder ducati 22 perperi 6 qualli

haver die da lui ser Polo in virtu de uno suo cyrographo, notatto, sotto di X ottubrio 1552, sottoscritto per mano del Clarissimo Domino Ducha et sia tenuto il comprator pagar al anno de livello ducati 6 correnti et che in termine de giorni otto doppoi la delivrason debba appresentar il precio nelle mani di gastaldi. Aliter et cetera.

Actum die 16 Ianuarii 1553

*Petrus Mussuro
Notarius Cancellariae*

1553	adi 16	Zener	per ducati 12
	adi 18	ditto	per ducati 15
	adi 19	ditto	per ducati 16 / f. 85v /
	adi 22	ditto	per ducati 20

1553 adi 22 Ianuarii per ducati 20.

Laus Deo 1553 adi 23 Zener li affitti delle case retrascritte furno deliberati al loco solito per mi Hieronymo Casteldo doppoi molti incanti in la persona di ser Michiel Rali contrascritto per ducati vinti quatro iperepero uno / valgono perperi 202.

Die ultima Fevrier 1553

ΕΓΓΡΑΦΟ 5

Χάνδακας 1573, 6 Μαρτίου

A.S.V., DUCA DI CANDIA, Incanti b. 25, Liber Incantum 10, Quaderno 1572 Settembre - 1573 Maggio, f. 159r - 160r

Dar volemo per l'incanto publico dell'offitio di nostri gastaldi tutte le universal intrade et proventi deli casali 3, Saró, Ivritto et Plutti, posti sotto questo teritorio fu de rason del quondam magnifico messer Marin Zane fu del clarissimo messer Jeronymo et pervenutti ali suoi heredi et rapresentati et per li suoi comessarii ad altri nominati nel'instumento fatto in Venetia per mano de ser Antonio Alterio quondam messer Zuan Batista Nodaro Venetto sotto di 29 Avril 1570 registrato in libro receptorum di questa cancellaria sotto di 27 luio 1570 Cartata 145 datti concessi et affittati al questo messer Lorenzo Malipiero fu de messer Agustin et a messer Theodosio / f. 159v / Corinthio de messer Zuane de Candia in solidum per anni 10 principienti dal primo marzo 1570 con obligation di pagar ali detti locatori ogni anno in Venetia a spese risige et pericolo deli condutori predetti al tempo de nadal ducati 500 da perperi 6 soldini 4 per ducato: et una botta di

malvasia de moscatello et una mezana de carta una meza di bona logada condutte a Venetia a spese pericoli di essi condutori et per regalie perperi 200 de linbello (= livello) et bon apeso di Venezia a tutte spese et pericolo de essi condutori comme nel instrumento predetto di locatione si legge et se vendeno dalla ditta afitatione la mità deli anni predetti quomodoquunque spetanti et pertinenti ala portione del predetto quondam messer Lorenzo Malipiero che dovea tenir et goder et dopo di lui li suoi heredi in virtu della ditta aditatione che sono anni 5 et intrate cinque proxime venture over la mità de esse intrate percio che l'altra mità de esse aspetano al esso messer Theodosio altro compartice condutor deli predeti casali et se vendeno ut videlicet le intrade predette dela portione de esso quondam messer Lorenzo ad instantia del spettabile messer Zorzi Murtato per scoder ducati 110 corenti et yperpero uno che die haver dal predetto quondam messer Lorenzo in virtu de uno suo scritto fatto sotto di 18 ottobre 1565 sottoscritto de mano del Clarissimo signor Ducha sotto di 16 Novembre proxime passato comme in quello appar et che sia obligato il comprator de esse intrate et frutti presentar in offitio deli prescritti Gastaldi in termine de 8 giorni il precio delle spese / f. 160r / dopoi la delivrason esser datti al predetto messer Zorzi Murato creditor soto le pene solitte et consuete et di pagar ogni anno ali predetti magnifici locatori l'afitto et contributione predette che era obligato pagar per la sua portione il soprascritto quondam messer Lorenzo Malipiero per la forma del antescritto instrumento di locatione.

Die 25 febbraio 1572

Die 27 febbraio 1572 prima voce

Die 4 marzo 1573 seconda voce

Die 5 ditto 1573 terza voce

Die 6 Marzo 1573 fu deliberatti nela persona de messer Marco Papadopulo per ducati 110 perpero 1 corenti.

ΕΓΓΡΑΦΟ 6

Χάνδακας 1580, 26 Σεπτεμβρίου

A.S.V., DUCA DI CANDIA, Officiali b. 55, registro N. 3, 1579. 4 Febbraio mv - 1587, 23 Febbraio mv, f. 24v-25r

Die 26 Septembris, 1580*

L'ecceletissimo Duca ha ordinato che si debba registrar nel presente

---

* Το κείμενο αυτό έχει ήδη εκδοθεί από τον κ. Ν. Καραπιδάκη στη μελέτη του Administration

libro l'infrascritta polizza - eseguita.

Dar volemo per l'incanto publico di nostri gastaldi a chi piu offerirà l'offitio della nodaria Ducal de messer Andrea Mavroiani per tutta la vita sua con tutte lr utilità, salarii, emolumenti, et preminenze, carichi, / f.25r / et obligationi alla detta nodaria spettanti et pertinrnti, et si vende ad instantia de messer Zuan Antonio Vidal commesso del magnifico messer Gabriel Cavazza per scoder cechini cento quaranta uno d'oro in oro, over la valuta di essi a ragion di quello coreno in questa città, quali sino per altri tanti che sua magnificenza ha dato a cambio al detto Mavroiani in Constantinopoli, come appar per le littere de cambio de di 23 Lucio 1580 da noi sentetiate sotto li 7 dell'istante, come appar per detta sententia registrata nel libro sententiarum Cartata 17 della cancellaria nostra maggior fatta della sententia in absentia del detto Mavroiani, citato per via de stridor et intimata agl' 8 del detto mese in casa, et solita habitation del sopradetto Mavroiani, et le spese seguite fin'hora, et seguiranno nel avenire. Actum die 13 septembris 1580.

Nota della presente Polizza d'incanto fu elevata de mandato et commissione espressa del eccellentissimo signor Duca

Nicolo Salamon. D.

Adi 13 settembre 1580, Pamphili Zamoro, Ducale Notaio

La sopradetta polizza de incanto fu incantada per Piero Bortolamio comandador et fu data la prima vose 15 detto fu incantada ut supra 17 detto fu incantada ut supra 19 detto fu incantada ut supra.

Laus deo 1580 die 20 settembre

La polizza de incanto fu incantada per Piero Bortolamio comandador al luogo solito per mi Lunardo vice gastaldo fu deliberata nella persona de messer Manea Cassimati quondam messer Thodoro coaditor ordinario della cancellaria mazor per cechini d'oro in oro numero sessanta 60.

ΕΓΓΡΑΦΟ 7

Χάνδακας 1564, 8 Ιανουαρίου

A.S.V., DUCA DI CANDIA, B. 20, Catastici Antichi, Catastico Trapassi Proprietà Stabili, Reg.4 (ex 5), frammento, 1563. à 8 luglio-1564. 21 aprile, f. 13r-v

---

et Milieux Administratifs en Crète Venitienne (XVI siecle), thèse pour l'obtention du diplome de l'archiviste-paléographe, Paris 1983. Υπάρχουν, όμως, λόγοι που δικαιολογούν την «επανεκδόση» του συγκεκριμένου εγγράφου: α) η εργασία του κ. Καραπιδάκη παραμένει αδημοσίευτη και β) το κείμενο προσφέρει σημαντικές πληροφορίες.

Nos Marcus Grimani Dux Crete cum nostro consilio universis et singulis notum esse volumus qualiter ad instantia del nobile huomo messer Marco Dandolo fu de messer Antonio havemo fatto meter al publico incanto, li infrascritti stabelli de rason del quondam nobil huomo messer Nicolo Corner fu de messer Piero videlicet case due poste nel casal Axendi de rason di esse quondam messer Nicolo. Item il diretto dominio di 4 case poste in ditto casal de rason, ditta, tenute per papa Pervolari et suo fratello per li quali si paga ogni anno, al ditto Corner, yperperi otto, et altri canischi, soliti. Item un'altra casa posta in ditto casal de rason ditta tenuta per Stamati Zangaropoulo ditto Perverso per li qual si paga ogni anno al ditto Corner yperperi 4 et uno per suto. Item casicule 4 poste in ditto casal de rason ditta contigue con le case della habitatione sua tenute per esso messer Nicolo. Item il diretto dominio de una vigna logada de ovre 12 in circa posta in ditto casal tenuta per Gianni Xelocherati de rason ditta. Item il diretto dominio de un'altra vigna logada de ovre 14 in circa tenuta per papa Frielo de rason ditta. Item il diretto dominio de un'altra vigna de ovre 13 in circa tenuta per Constantin Cuzucli de rason ditta. Item patitier uno con zonto con le case della habitatione del ditto messer Nicolo de rason ditta quali tutti essi stabeli che sono pervenuti al predetto messer Nicolo del quondam messer Piero suo padre et possessi fra essi ultra la prescritta de anni 30 come per il ditto, di testimonii et cio examinati et nel libro di chiamori del presente nostro Reggimento anotati appar che sieno et fu venduti ad instantia del scritto messer Marco Dandolo per scoder yperperi duo millia et trecento trenta sette resto de yperperi 4008 che die haver dal scritto messer Nicolo in vigor de una sententia voluntaria otenuta dal offitio di proprio sotto di 7 Zener 1561 di mano de ser Zorzi Schienza Nodaro dal ditto offitio.

Et per spese di esse yperperi 29 soldi 21 come in quella et deliberati nel nomine et persona del predetto messer Marco come piu offerente per yperperi 1687 appar di tal deliberazione de di ultimo ottobre 1563 quali ha scontati et messi a conto del predetto suo credito et conciate le partide neli libri della camera phisical nel nomine et persona di esso messer Marco come appar per fede mano (φθορά) Zorzi Baghatura cadernier di essa camera de di 29 Dicembre (φθορά) havera adonera et possedera il scritto messer Marco Dandolo li antescritti stabeli damo in avanti in perpetuo con li modi et conditioni con li quali (φθορά) quondam messer Nicolo Corner et suoi antecessori haver et tener dover. Aliter et cetera. Anno domini 1563 mense Januarii die 8 Indictione 7. Manu mei Georgii Manganari Notarii Cancellerie maioris Crete.

De concessu et voluntate clarissimi domini Marci Grimani.

SUMMARY

“DOMINICA MATTINA CHE SI FANNO GLI INCANTI...” ORIGINATING A STUDY

The public auctions (incanti) held in venetian Crete during the late 16th century have not up till now attracted the interest of researchers, although they constituted a widely accepted institution.

The first attempt to reveal the context —function and application— of the incanti was designated by two basic deductions: a) not only public property was out up for auction and b) it was not only real estate sold by it, but movable property as well, namely income from real estate.

These deductions, supported by the evidence the documents of the incanti provided, led to another one. This type of public auction was the main mechanism through which financial friction between individuals was resolved. The difference between a creditor and a debtor would be settled by the introduction of the latter's assets —movable or not— to auction, as long as the procedural prerequisites had been fulfilled to the last.

PHOTIS BAROUTSOS